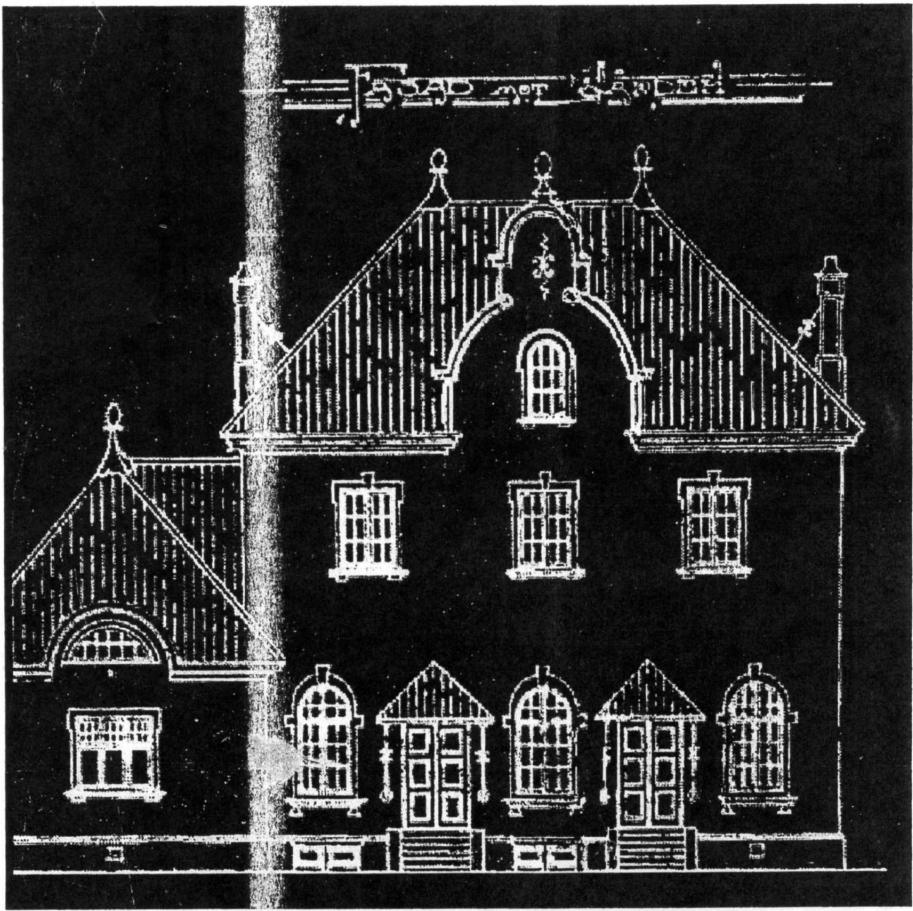

TOBAKSFABRIKÖRER I FALUN

"SNUSKVARNEN". Ritning av Klas Boman.

K STADSBIOTEKET
 Falu Kommun
 DALASAMLINGEN

DALASAMLINGEN
 SMÅTRYCK : 139

MARGARETA GRANBOM mars 2002

Vansbro kommunbibliotek
 Vansbro

Pm

*If I cannot smoke in heaven,
then I shall not go.*

Mark Twain

När Nås tobaksfabrik etablerade sig 1876 i Falun hade staden redan ett mycket stort antal hantverkare och näringsidkare. Under de följande åren fortskred industrialiseringen och samhället förändrades snabbt. Elektriciteten, järnvägarna och bankväsendet gav nya förutsättningar för en växande tillverkningsindustri. Det var kanske därför en strategisk satsning att förlägga en ny tobaksfabrik just här.

Tillverkningen av tobak hade med importerad råvara pågått i Sverige ända sedan 1600-talet.

Under 1700-talet stimulerades intresset för inhemsk odling och under Fredrik I kom 1724 ett *"Placat om Tobaksodling i Riket"*. Till en början nöjde man sig med att förklara städerna som bäst lämpade för tobaksodling, då man där hade överflöd av *"gödsel, kvinnor, barn och onyttigt folk"*.

1725 ålades genom en förordning flertalet städer att inrätta plantager. I februari samma år skrev landshövding Danckwart i Kopparbergs län till kommerskollegium för att få tobaksfrö. Apotekare Georgi vid Mynttorget tillfrågades och denne svarade att han hade ett och ett halvt skålpund vilket nog skulle räcka för Kopparbergs läns behov. Någon annan hade inte tobaksfrö i lager.

Omkring 1760 kunde 75% av råvaran produceras inom landet. Ända upp till Piteå odlades tobak, även om förhållandena var betydligt gynnsammare i Skåne. I Dalarna odlades tobak i Säter och Hedemora. I en landshövdingsberättelse rapporteras från Hedemora att man under året ej kunnat efterkomma befallningen om odling, då *"snö och kiöld har varit nog så verksamma hinder"*.

Verksamma tobaksodlare fanns i Sverige fortfarande in på 1960-talet.

Tobaksnäringen genererade behov av förpackningar och sådan papperstillverkning skedde t.ex. i Grycksbo. Pipfabriker etablerade sig, bl.a. i Falun.

Tillverkningen av piptobak och snus dominerade länge, men omkring 1840 hade också en omfattande cigarrproduktion kommit igång.

Svåra förhållanden, dokumenterat bl.a. på 1890-talet, rådde på tobaks- och cigarrfabrikerna med barnarbete, hårda bestraffningar, kyla och usel lön. Tobaksarbetarna organiserade sig fackligt förhållandevis tidigt och flera strejker utbröt kring sekelskiftet.

I Falun beviljades privilegium för olika typer av tobakstillverkning till vice borgmästaren C.A. Halldin 1773 och till löjtnant Lars Forslind 1774.

Assessorn i bergskollegium Johan Gottlieb Gahn fick tillsammans med sin svåger markscheidern Gustaf Bergström 1785 resolution att anlägga tobaksfabrik.

En annan känd person som 1841 fick privilegium att tillverka snus och karduser, var provinsialläkaren Johan Magnus Bergman.

Uppgifter om tillverkning saknas i allmänhet. Eric Forsbäck drev dock under 1820-talet i viss omfattning snustillverkning.

Senare under 1800-talet och kring sekelskiftet etablerade sig i Falun företag med tillverkning i större skala.

Johannes N Withs Tobaksfabriks Aktiebolag

Borger With Münster hade 1889 övertagit en tobaksfabrik i Kristinehamn men överflyttade 1903 rörelsen till Falun, ombildat till Johannes N Withs Tobaksfabriks aktiebolag med Johan Nilsson, Carl Georg Westgren och Borger With Münster i styrelsen.

I årsberättelsen framgår att styrelsen i juli 1903 lät anskaffa ritningar och förslag till iordningställande av fabriken, som den 18 november var i det närmaste färdig. Elektrisk motor installerades först i slutet av december, *"hvadan ca 1900 kilo tobaksblad för hand bearbetades och utsläpptes en del deraf i handeln under 1903. Först i medio af Januari detta år (1904) började tillverkningen af såväl spunnen som skuren tobak, med fulltalig arbetsstyrka bedrifvas och har den utan afbrott fortgått. Alla maskiner synes tillfredsställande fullgöra sina funktioner och af vad som synes kan bolaget se framtiden an med godt mod, ty alla de kunder som hittills erhållit af bolagets tillverkning har uttalat sin belåtenhet dermed"*.

1903 betraktas som ett *"organisationsår"*, ej ett arbetsår. *"För närvarande sysselsättes för fabrikationen 23 personer, hvaraf i spinneriet och presseriet 16 st, samt i karfveriet 6 st och derjemte en gårdskarl"*.

Ett kostnadsförslag på ångpannebyggnad erhålls 1904.

Produkterna säljs via representanter. En representant kontrakteras för fem år från 1/1 1905 med området kusten Haparanda-Stockholm, Uppland, Västmanland, Närke, Södermanland, Östergötland, Västergötland, Blekinge, Skåne och Gotland.

Enligt försäkringen i Brand- och Lifförsäkringsaktiebolaget Svea är försäkringssumman 14.100 kr.

Fabriksbyggnaden är en reveterad träbyggnad med tegeltak belägen vid Åsgatan, kvarter nr 15. De försäkrade föremålen utgörs av tobakspressar jämte transmissioner samt skärmaskin.

"Fabriken drives med elektrisk motor, upplyses med elektriskt ljus samt uppvärms med kaminer och kakelugnar. För tobakstorkning finnes en fristående af kakel murad ugn inklädd med järnplåt. Ugnen eldas som en vanlig kakelugn. Brandredskapen består af pytspruta i varje våning med ständig vattentillgång. Annan tillverkning än af rök o tuggtobak förekommer ej inom fabriken".

Företaget tillverkade bl.a. Piggens Blandning och A.B. – blandning. Bolaget upplöstes 6 juli 1907 och rörelsen övertogs av den Hellgrenska koncernen i Stockholm, där Borger Münster fick en föreståndarbefattning.

Nås Tobaksfabriks Aktiebolag

Något som kom att få stor betydelse för Falun var Nås tobaksfabrik. Redan 1840 hade ekonomidirektören A.J. Fröman erhållit privilegium att vid sin egendom Källeborg i Nås tillverka snus och tobak, vilket skedde i mindre skala under några år. 1860 bildades ett bolag av F.W. Jacobsson, Snöån, A.P. Zettervall, Dala-Järna, C.J. Johansson, Lindesnäs samt A.J. Fröman, och tillverkningen startade i juni månad.

Några namn ut arbetarförteckningen: Fältvävar Lasse, Skans Anders, Skräddar Lasse, Tuppens Olle, Knus Olle, Måg Britta, Mats Karin, Döv Kerstin, Bagar Ingeborg och Ris Karin.

Avlöningen för män och kvinnor var 50 öre per dag och för minderåriga 25 öre.

En av tobaksspinnarna i Nås var den kände spelmannen Bramans Erik Eriksson, senare flyttad till Falun. En annan tobaksspinnare, August Hermansson i Falun, var en mycket anlitad spelman, som även nedtecknade åtskilliga låtar, bl.a. många som hans far, Kalle Herman, brukade spela.

Fröman avled 1874 och företaget ombildades 1875 till Nås Tobaksfabriks Aktiebolag med A.P. Zettervall, A.J. Eriksson och Oscar Lagervall i styrelsen.

1876 flyttade huvudfabriken till Falun, medan en del tillverkning fortfarande bedrevs i Nås.

En ny bolagsordning stadfästes 1883 med E.G. Norstedt, A. Brandberg, Edv. Bohlin samt O.F. Ericsson i ledningen. År 1897 var aktiekapitalet 215 000 kr och i styrelsen satt Ehrenfrid Billengren, C.G. Westgren och J.E. Widigson.

Företaget tillverkade bl.a. cigarrerna

La Carina, Trion, Idyll och Örnén, röktoak Olympia och tuggtobak Nåstobak.

I januari 1913 uppgick rörelsen i Förenade Svenska Tobaksfabriker.

I Nås fanns från 1908 även Nås Cigarrfabrik grundad av L.E. Hemming. 1911 tillkom som bolagsman Fredr. Wilh. Elfving, som var svensk-amerikan och återvände till Amerika 1912.

Fabrikörerna Prag

Anders Gustaf Prag

Två personer som under lång tid kom att vara involverade i tobakstillverkningen i Nås och Falun var Anders Gustaf Prag (1826-1911) och hans son Fritz (1857-1932).

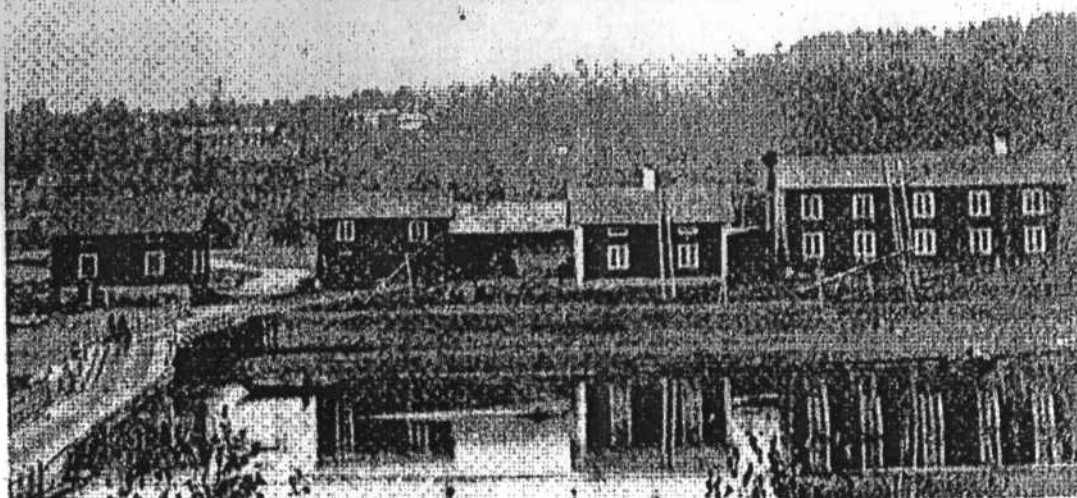
Anders Gustaf (ofta kallad *Gubben*), föddes 1826 i Karlstad. Fadern "*Snål-Pelle*" dog tidigt och modern blev ensam med tre barn.

Anders Gustaf led i barndomen av svår ögontuberkulos och hade hela livet nedsatt syn. Han var som pojke mycket intresserad akrobatik och var nära att ansluta sig till ett cirkussällskap som besökte Karlstad. Cirkusdirektören ville gärna ta sig an pojken men hindrades av modern. Anders Gustaf fick istället som 12-åring börja vid Olséns tobaksfabrik.

Han blev så småningom en av tobaksspinnarna, den mest kvalificerade arbetsgruppen i branschen, och befordrades 1856 till verkmästare.

Anders Gustaf bodde i Olséns hus, där det också fanns en hushållsmamsell Eva Andersdotter. Med henne fick han 1857 sonen Anders Fritiof, kallad Fritz, som snart lämnades till fosterföräldrar. Eva Andersdotter tog aldrig mer hand om sitt barn.

Olséns fabrik hade en stor marknad i Dalarna, men i juni 1860 startade en konkurrerande tobakstillverkning i Nås och Anders Gustaf erbjöds befattningen som verkmästare och chef för fabriken. Han flyttade till Nås, där han bodde i själva fabriksbyggnaden intill Dalälven.

Nås omkring 1870 med tobaksfabriken till höger.

Platsen kallades Elfsborg och låg i närheten av gården Källeborg, som innehades av ekonomidirektören Fröman, en av fabriken ägare. På Källeborg fanns pigan Eva Andersdotter (samma namn som modern till Fritz), som 1861 med Anders Gustaf fick en dotter, Alma.

I december 1861 vigs Eva och Anders Gustaf i Falun.

Nås på 1880-talet. Fabriken har vitmålat och bron över älven har byggts om.

Tobaksfabriken i Nås. Fabriken var inrymd i husets högra halva, familjens bostad i vänstra.

Familjen bodde i ena halvan av fabriken med ett rum och kök på nedre botten. De två övre rummen stod oanvända vinterhalvåret. Paret fick snart ytterligare två döttrar. Nästa barn dog vid förlossningen och rykten började cirkulera om att modern kanske dödat barnet. Landshövdingen gav order om utredning och förhör hölls. Trots att tre vittnen styrkte moderns berättelse dömdes hon till tre månaders fängelse.

I familjen föddes sedan två ytterligare söner.

1872 kom Anders Gustafs äldste son, 15-åringen Fritz, till Nås efter att ha växt upp hos fosterföräldrar i Karlstad.

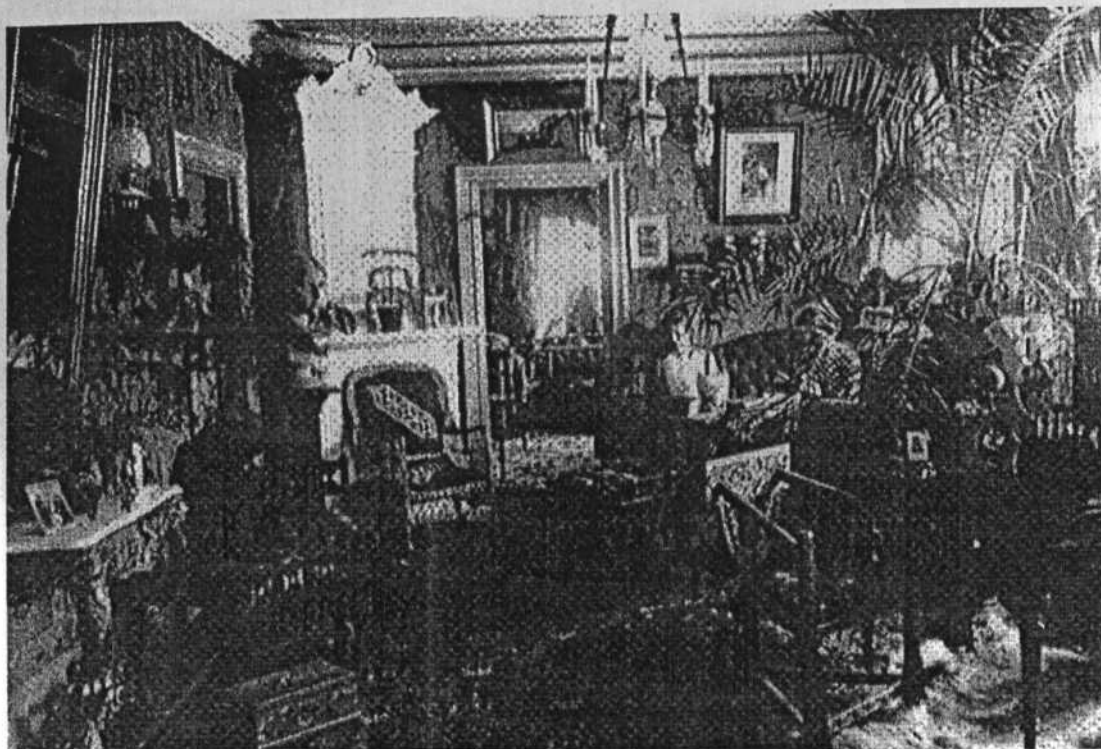
Fritz hade gått i övningsskolan vid seminariet i Karlstad och uppmanats att läsa vidare. I samband med någon form av orättvis behandling slutade han dock i vredesmod skolan vid 13 års ålder och började arbeta på Olséns tobaksfabrik, där han alltså var anställd ett par år innan han hämtades till fadern och styvmmodern i Nås.

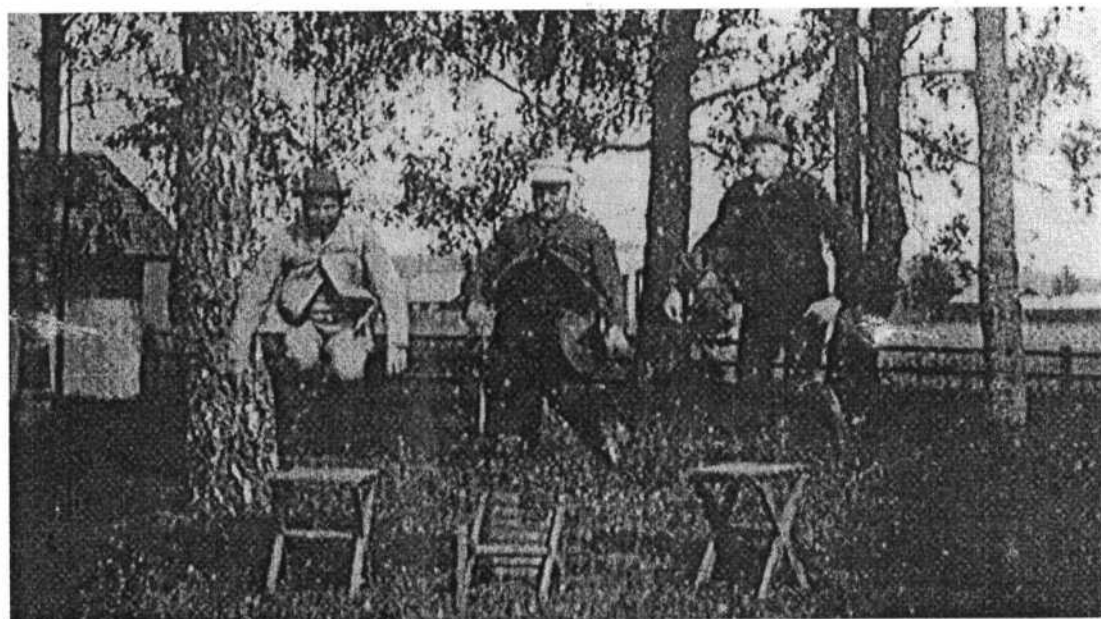
Anders Gustaf Prag

Styvmmodern, som Fritz var mycket fäst vid, avlider dock redan vid 35 års ålder och Anders Gustaf lämnas ensam med Fritz och fem barn mellan två och fjorton år.

Strax efter hustruns död flyttade Anders Gustaf 1876 till Falun, där han blev chef för den ny-startade tobaksfabriken. Även här bodde han på fabriksområdet som låg mellan Svärdsjögatan och Kristinegatan. Man byggde arbetslokaler, kontor, magasin, stallar, tjänstebostäder, uthus, vedbodrar mm. En stor del av tillverkningen i Nås togs över. Olika husföreståndarinnor skötte hem och barn. Med en av dessa fick Anders Gustaf 1877 en son, Wilhelm Oskar, som senare tog efternamnet Elfving. Denne växte upp i fosterhem och kom inte att ha särskilt goda relationer till sina halvsyskon.

Interiör. Pragvåningen i Falun på 1890-talet.

Näsherrar spexar 1890. Fritz Prag längst till vänster.

I samband med en anställning vid cigarrfabriken i Falun lärde Wilhelm känna en skomakare, som agiterade intensivt för socialismen. Han började själv sprida radikala idéer och avskedades. Detta ledde till en sympatistrejck, som spred sig till tobaksfabriken, där ju Wilhelms far, Anders Gustaf, var chef. Denne började bli gammal och sjuklig och orkade inte med situationen utan avgick 1899.

Fritz Prag

Fritz kallades från Nås, redde tydligen ut det hela och efterträdde också fadern på hans befattning.

Wilhelm flyttade till Stockholm och utvandrade så småningom till Amerika men 1911-1912 var han åter i Sverige som delägare i Nås Cigarrfabrik tillsammans med L.E. Hemming. Han återvände till Amerika 1912 och avled där i en olyckshändelse 1918.

Anders Gustaf pensionerades från sin tjänst vid tobaksfabriken 1899 i samband med att han drabbades av hjärnblödning och partiell förlamning. Han tilldelades medalj och 1500 kr per år i pension på villkor att han lämnade ifrån sig fabriken hemligheter, främst receptet på "den rara såsen".

Såsningen av tobaken var en betydelsefull procedur och såsreceptet hemlighölls noggrant. Såstillverkningen sköttes därför vanligtvis av verkmästaren eller fabrikören själv. Viktiga ingredienser var konjak och franskt vin samt t.ex. sviskon och lakrits.

Anders Johan Prag

Sonen Anders Johan, "Stor Anders", berättar i sina minnen från uppväxttiden i Falun att det importerades konjak av sämsta sort till fabriken. Den skulle ingå som ingrediens i tobakssås. Han och hans kamrater smög sig vid något tillfälle fram till fatet, lyckades sticka ner långa halmstrån, sög i sig vätskan och "blev ganska glada".

Han berättar också att det på 1880-talet fanns tre tobakshandlare i Falun; den äldsta och finaste var P.A. Ullvén vid Stora torget. F. Wennström, "en gammal student, som blivit överläggare för sin vackra tenors skull" hade tobaksaffär på Åsgatan.

I början av 1890-talet öppnade även Nås Tobaksfabrik en butik vid torget, på initiativ av Ehrenfrid Billengren. Denna affär gick dock dåligt.

Hur välsorterade Faluns tobakshandlare var är svårt att veta, men i Stockholmsbutikerna uppges sakkunniga diskussioner ha förts om smakliga snusblandningar, och kunderna hade också egna snusrecept liggande hos handlaren.

Att tugga tobak var under senare halvan av 1800-talet mycket vanligt i Sverige och allmänt förekommande i alla samhällsklasser. Svensk tobak användes oftast för denna tillverkning. I Dalarna användes den även till rökning i så kallade jernsnuggor, med en lukt "nästan outhärdlig genom denna tobaks starka, nervfrestande egenskaper".

Anders Johan beskriver sin far som "still, försynt och lättlurad på pengar. God. Religiös. Plikttrogen. Då han någon gång kom ut -sällan- var han kvar till sista man. Rökte mycket och tuggade också. Ville lära mig".

Det var Anders Johan som, efter att ha konsulterat Europakartan, föreslog att man skulle ta släktnamnet Prag istället för Pettersson, något som skedde 1891.

Anders Gustaf Prag.

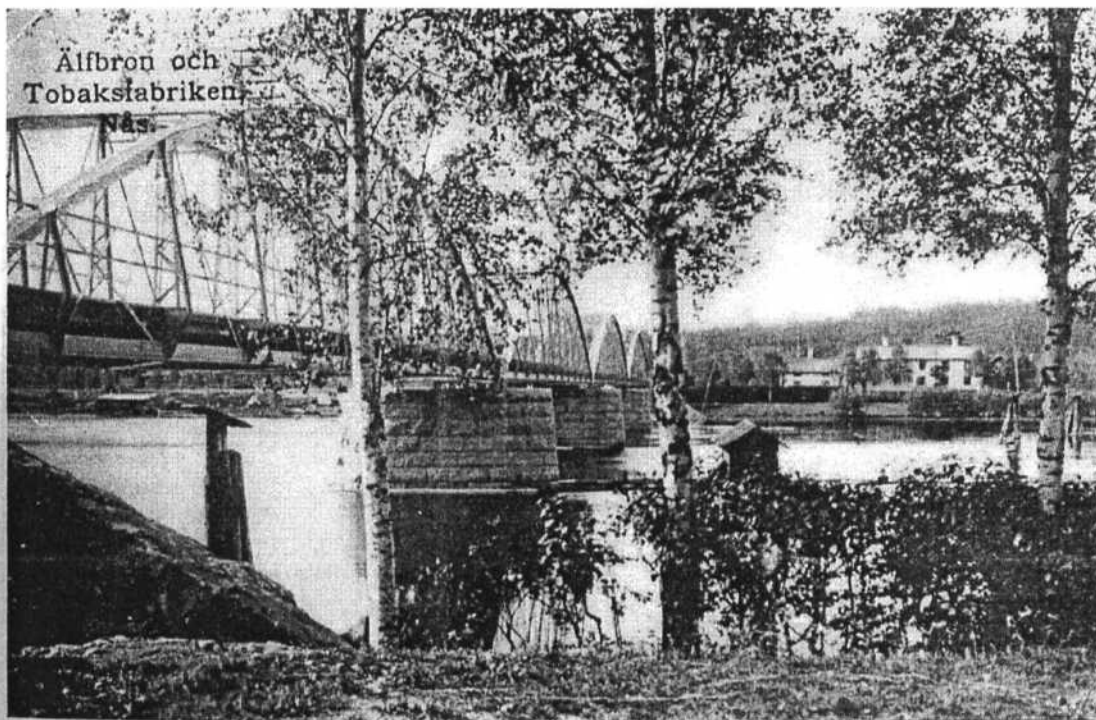
Anders Gustaf var långt upp i åren mycket förtjust i segling och när han själv inte längre kunde ta sig ner i båten, fick Fritz bära honom ombord.

Bortsett från en kortare period hos sonen Anders Johan i Strömstad bodde han i Falun fram till sin död 1911. Han blev 85 år och är begravd på Norslunds kyrkogård.

Fritz fick alltså som 19-åring överta verksamheten i Nås efter att fadern tillträtt sin nya befattning vid fabriken i Falun. Företaget hade nu ombildats till ett aktiebolag där både far och son var delägare.

1885 fick Fritz en dotter med en Nås flicka, Skräddare-Karin. Dottern bodde de första åren hos sin mor och sina morföräldrar.

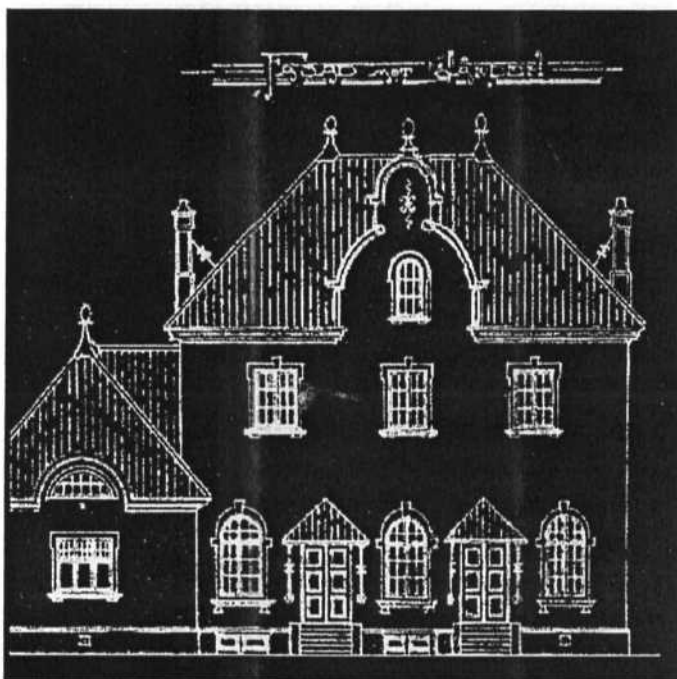
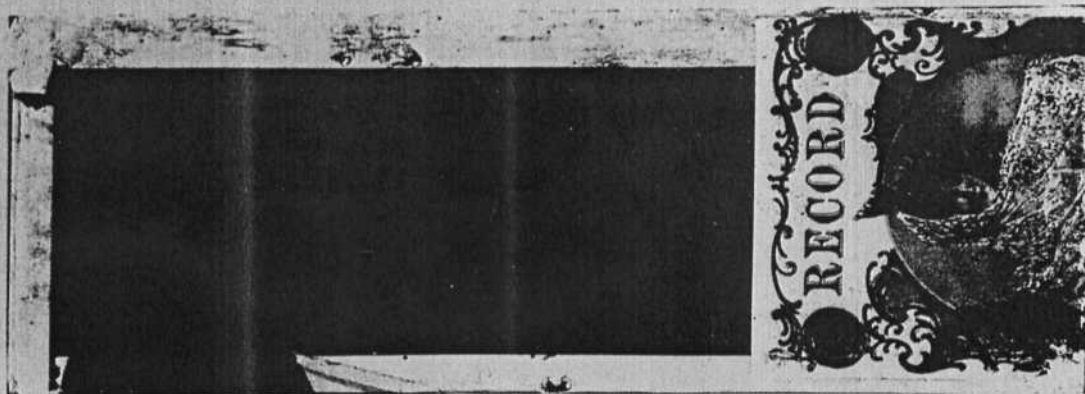
Fritz gifte sig 1888 med Bertha Jäde och paret tog efter ett par år hand om den då sexåriga flickan. 1898 föddes en son, Anders Rudolf, den siste i Pragsläkten född i Nås.

Nås i början av 1900-talet. En ny bro har byggts.

I början av 1900-talet bedrevs en intensiv verksamhet vid fabriken. I annonser rekommenderar Nås Tobaksfabriks Aktiebolag *"sina välkända tillverkningar av rulltobak och Negrohead"*.

Cigarr-cigaretten *"Record"* förpackades i en vacker ask med följande deklaration: *"Vi fästa allmänhetens uppmärksamhet på att dessa Cigarr-Cigaretter såsom en garanti för att de äro tillverkade af uteslutande ädla tobakssorter alltid bära detta märke vidstående namnteckning af vår verkmästare, som i tillverkning af Havanna Cigarr-Cigaretter äger den största erfarenheten i vårt land. Falun i September 1904"*.

En ståtlig stenbyggnad, "Snuskvarnen", ritad av Klas Boman, uppfördes 1906.

Detta år tillverkades enligt Axel Andersson, f.d. tobaksrullare, rökto bak i fabriken bottenvåning och i våningen ovanpå cigarrer och cigarr-cigarett. I Snuskvarnen gjordes snuset av sjäskar från tobaksplantan. Snuset såldes i lös vikt och i fjärdingar (kaggar). Vid denna tid tillverkades 10 000 kaggar snus om året och 40 000 cigarrer i veckan. I fabriken bottenvåning arbetade trettio anställda och i övervåningen femtio samt ytterligare ett trettio i

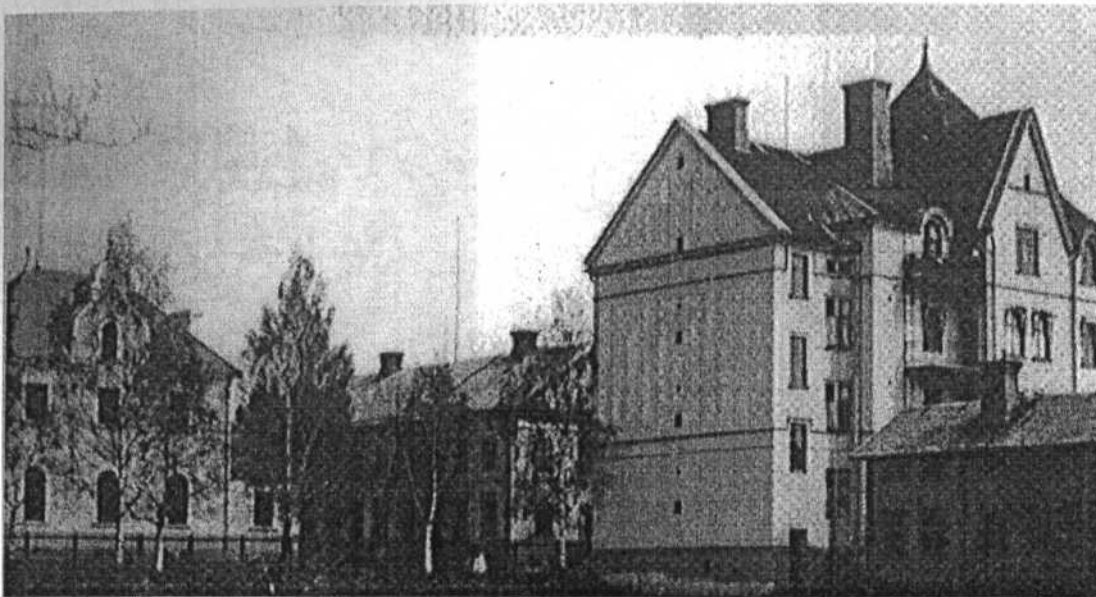
Snuskvarnen. 1911 var Nås tobaksfabrik den största importören i Falun och köpte för drygt sextio tusen kronor om året.

Nås Tobaksfabrik bedrev under mer än ett halvt sekel sin verksamhet i Dalarna, med huvuddelen av produktionen förlagd till Falun i nära 40 år.

Mot slutet av 1900-talets första decennium blev det successivt allt svårare för Nåsbolaget att hävda sig i konkurrensen.

1912 bildade 47 fabriker AB Förenade Svenska Tobaksfabriker och redan året därpå koncentrerades tillverkningen till 19 fabriker.

Genom Tobaksmonopolets bildande 1915 förändrades med hjälp av ökade resurser den hantverksmässiga tillverkningen till en successivt mera teknikinriktad produktion. 1919 hade monopolet koncentrerat driften till 9 orter i landet.

Snusfabriken i Falun. Snuskvarnen längst till vänster i bilden.

1912 fick Näsbolaget 394.140 kr och 19 öre för fastigheter, maskiner och lager. Fabriken i Nås upphör 1 januari 1913 och Fritz lämnar sin befattning. Han får 2000 kr per år i pension med skyldighet att vid behov biträda i fabriken i Falun med råd och anvisningar.

Fritz Prag

Fritz kommenterar att nedläggningen av Näsfabriken var väntad med tanke på att *"bruket av den grova rulltobaken avtager i så förfärande hög och jämn grad"*.

När tillverkningen i Falun exakt upphörde är oklart men i förteckningen över fabriker 1915-1916 finns inte Falun angivet och produktionen bör alltså ha upphört senast 1914.

Fritz Prag beskrivs som en mycket snål make, en hård och sträng familjefar med häftigt temperament.

Att Fritz också kunde ha en generös sida visar sig när hans syster Alma under lång tid har stora ekonomiska problem i sin familj. Alma reser i ett kritiskt läge från Värmland till Falun och bönfäller Fritz om ekonomiskt bistånd vilket beviljas. Fritz anlitas även i fortsättningen

som rådgivare åt systemen och tar också under en tid hand om två av Almas barn.

Dessa problem kulminerade sommaren 1905 d.v.s. den tid då unionskrisen ställdes på sin spets. Norge hade förklarat unionen upplöst och Sverige hade vägrat att acceptera beslutet. Under sommaren marscherade trupper upp på bägge sidorna av gränsen och befästningsanläggningar uppfördes. Skyttegravar grävdes och faran för krig var överhängande. Först den 23 september uppnåddes en fredlig uppgörelse.

Kanske bekymren för Fritz Prag och hans släktingar trots allt något fördunklades genom den nationella dramatiken.

En speciell roll med anknytning till Nås fick Fritz Prag som uppgiftslämnare till Selma Lagerlöf då hon sökte material till sin skildring av utvandringen till Jerusalem 1896. En annan viktig sagesman var Stina Falk, folkskollärarinna i Falun, född i Nås. Fritz hade, då utvandringen skedde, varit bosatt i Nås i många år och hade, enligt Hadar Vessby som intervjuat honom, lätt för att lära känna folk genom sitt *"livliga, öppna och vänskapliga väsen"*.

Familjen Prag utanför tobaksfabriken 1891.

Genom sin syster blev Fritz bekant med Selma Lagerlöf, som bad honom komma på besök.

Det beskrivs att Fritz gick fram och tillbaka, berättade och gestikulerade, medan författarinnan antecknade.

Fremst berättelserna i kapitlen: *"De sågo himmelen öppen"* och *"Den vilda jakten"* i Jerusalem I, bygger på de historier som Fritz direkt hört från de personer som upplevt händelserna.

När Fritz fått ett dedikationsexemplar av boken gick han hem till författarinnan för att tacka. Sophie Elkan var där på besök och Fritz blev presenterad som *"herrn som jag fått alla de präktiga historierna av"*. Fritz fick sedan åter redovisa verklighetsunderlaget.

Utförliga beskrivningar av Erkes Halvar och Stark Halvar från Fritz Prag kom att utgöra ett centralt underlag i romanen (bl.a. betr. Ingmar Ingmarsson och Stark Ingmar).

I samtalen med Fritz tog Selma Lagerlöf vara på många detaljer i berättelserna och visade särskilt stort intresse för folks uppfattningar om det övernaturliga. Hon ville också veta vad Fritz själv ansåg beträffande olika företeelser.

Selma Lagerlöf tog senare emot Fritz och hans bror Anders Johan i sitt tillfälliga hem i Värmland och de tittade även på Mårbacka, som höll på att byggas om. I ett hyllningstelegram på Fritz 70-årsdag tackar författarinnan för *"det goda handtaget för 27 år sedan"*.

Fritz Prag hade redan i Nås varit ledamot i olika nämnder och råd och kom även i Falun att ägna sig åt kommunala uppdrag. Han hade också revisionsuppdrag för olika företag efter att han lämnat sin post vid fabriken. Han var sällskapsmänniska, enligt en son *"borta-rolig men hemma-led"*, och aktivt engagerad i många föreningar och organisationer t.ex. Falu Planteringssällskap, Hantverksföreningen, Hypoteksföreningen och Falu Språk- och Handelsinstitut. *"Hans intresse för Stadsparkens skötsel och förskönande har städse varit levande och hans omsorger härvidlag har varit många och välbetänkta"* skriver Falu länsstidning 1932.

Den 24 november 1917 ingick konungens befallningshavande i länet och Fritz Prag ett hemligstämplat avtal angående övervakande av järnvägstrafiken i händelse av krigstillstånd. Det innebar t.ex. att granskning av pass och andra handlingar samt personalbeordringar skulle ske genom Prags försorg. Det aktuella området gällde Falu norra station.

Han fick medalj 1920 för sina insatser i Falu Belysningsaktiebolag och var också en av de första som installerade elektricitet i sin bostad.

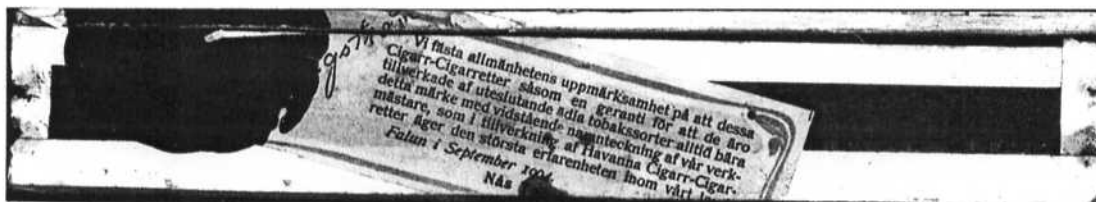
Politiskt var han högerman och bl.a. högerorganisationernas ombud 1928, då det s.k. kosackvalet ägde rum.

Fritz Prags ekonomi hade varit god men försämrades med åren kraftigt bl.a. genom borgensåtaganden. Trots de mycket försämrade villkoren mot slutet av sitt liv tycks han gentemot omvärlden ha behållit sin utåtriktade läggning.

"Det finns en del lyckliga människor", konstaterar Falu länsstidning 1927. *"Fabrikör Prag är en av dem... Han ser glatt på livet och på människorna och hans värme delar så väl med sig"*.

Samtidigt är han *"en sådan där hedersman som visserligen ibland kan missförstås, men alltid bör förstås"*.

Inte oväntat *"uppskattar han en god cigarr"*

Litteratur och bildkällor

Gamla Falukamrater 1946 och 1950.

Hantverkare och fabriker inom svensk tobakshantering 1686-1919, (1950).

Henningsson, B., *Tennsoldater och tobaksdoft, (2001).*

Johannes N Withs Tobaksfabriks AB. Handlingar 1880-1905. Stadsbibliotekets arkiv.

Loewe, W., *Petum Optimum, (1990).*

Om tobak i Sverige. Jubileumsskrift 1915-1965, (1965).

Svenska tobaksmonopolet 1915-1940. Jubileumsskrift, (1940).

Vessby, H., *Selma Lagerlöfs "Jerusalem", ett stycke förhistoria.*
Svensk Litteraturtidskrift.

Östberg, A., *Hantverkare i Falun 1773-1948. Minnesskrift, (1948).*

Björn Dybecks vykortssamling

Muntliga uppgifter från släktingar till Fritz Prag.

DALASAMLINGEN
SMÅTRYCK : 139

Vansbro kommunbibliotek

2 2021 043 762